

Світлана ТРОФИМОВА
(Запоріжжя, Україна)

УДК: 904(477): 930.85 “19”

Охорона козацьких пам'яток в УРСР

Охорона пам'яток історії та культури, їх популяризації через створення музеїв, заповідників, меморіальних та історико–культурних комплексів є одним з найбільш показових виразників державної політики у сфері культури та ідеології, способом патріотичного виховання молоді. У СРСР створення таких закладів слугувало також засобом конструювання певного типу історичної пам'яті. Крім того, посилена увага або її відсутність до пам'яток, пов'язаних з певними подіями або особами слугувала також виразником загального ставлення держави до них, їх місце у системі офіційної ідеології.

Можна виділити три основні форми збереження та популяризації у пам'яток минулого. Першою формою є власне сама охорона будь–якої пам'ятки. Вона включає в себе створення законодавчої бази щодо охорони пам'яток, яка, в свою чергу, уможливило встановлення різноманітних охоронних знаків, створення спеціальних зон, та передбачає наявність санкцій у випадку недотримання законодавчих норм. Другою формою є створення музеїв як способу зберігання, демонстрації та популяризації залишків минулого. Однак, у першу чергу, в основі створення музею має бути якась історико–культурна ідея, а не комплекс певних предметів [8, с. 34]. Він є інтеграцією часу у певну просторову структуру [15, с. 145]

Пам'яткоохоронна та музейна робота поєднувалися в такій формі, як створення історико–культурних заповідників, меморіалів та етнографічних комплексів. Ці форми завжди мають були пов'язані з певним місцем і реконструювати історичні події.

Перше “Положення про пам'ятки культури та природи” на теренах СРСР з'явилося у червні 1926 р. Всі пам'ятки, що мали мистецьке чи історичне значення, поділялися на дві групи: республіканського та місцевого значення, і передавалися у відання Наркомату освіти. Гроші на їх утримання виділялися з республіканського бюджету. За два роки – з 1927 по 1929 р. було взято під охорону 562 об'єкти. 31 серпня 1940 РНК УРСР затвердила постанову “Про організацію Комітету охорони та збереження історико–культурних, архітектурних і археологічних пам'яток УРСР”. Таким чином, процес охорони пам'яток було виділено в окрему галузь державного управління. [5, с. 5–7]. Але, поряд з цим, у перші роки радянської влади дуже відчутним стає класово–ідеологічний підхід до обліку та охорони пам'яток. Тому кількість дорадянських історичних об'єктів штучно скорочується, а культові споруди, які мали велику культурно–художню цінність, взагалі знизувалися [9, с. 132].

На території УРСР існувало багато історико–архітектурних пам'яток, пов'язаних саме з козацькою епохою. Беручи до уваги неоднозначне ставлення партії та уряду до козацького минулого, їх доля також була невизначеною, цілком залежною від політичної кон'юнктури. Державної охорони потребували

такі найбільші історичні пам'ятки, як Києво–Печерська Лавра, Софія Київська, с. Субботів – батьківщина Б. Хмельницького, козацька столиця м. Чигирин, урочище Холодний Яр, територія битви під Берестечком та місце Полтавської битви, залишки Підпільненської Січі, Хотинська фортеця, Іль'їнська церква та ряд інших козацьких церков.

Перший заповідник в УРСР – Києво–Печерську лавру – було створено ще у 1926 р., а у 1934 р. статус архітектурно–історичного заповідника отримала Софія Київська. У липні 1946 р. було прийняте та затверджене “Положення про державні заповідники та пам'ятки природи на території УРСР”. Одночасно з затвердженням положення, місцевим органам влади було заборонено втручатися в наукову та господарську діяльність заповідників. Виконкоми обласних рад зобов'язували забезпечити охорону заповідників місцевого значення та щорічно виділяти з місцевих бюджетів кошти на їх утримання [5, с. 10].

Після звільнення території СРСР з'явилася потреба охорони пам'ятних місць, пов'язаних з подіями Великої Вітчизняної війни. Це було необхідно для максимально збереження народної пам'яті про цю війну, та її популяризації серед наступних поколінь. Багато історичних, меморіальних, культурних пам'яток було знищено або поруйновано період бойових дій. Зокрема, за роки війни було знищено близько 2000 пам'яток архітектури [9, с. 132], і тому те, що вдалося зберегти, потребувало особливої уваги. Крім цього, без належної державної охорони вони могли бути до руйновані у важкі післявоєнні часи.

У грудні 1945 р. РНК УРСР та ЦК КПУ затвердили “Положення про пам'ятки культури та старовини”. Згідно цього положення, всі пам'ятки, залежно від їх наукової, культурної, художньої та історичної цінності поділялися на пам'ятки загальносоюзного, республіканського та місцевого значення. На утримання перших двох видів пам'яток кошти виділялися, відповідно, з бюджету УРСР, на утримання пам'яток місцевого значення – з місцевих бюджетів. Крім цього, на утримання культури та старовини мали витратитися також кошти, отримані від їх експлуатації (тобто проведення екскурсій тощо). На кожную зареєстровану пам'ятку, незалежно від її підпорядкованості, мала встановлюватися охоронна дошка та видавалися охоронні грамоти [5, с. 7].

У 1946 р. було прийнято “Положення про урядову комісію по охороні пам'ятників культури і старовини”. До її складу входили представники Комітету у справах культурно-освітніх установ, Комітету у справах мистецтва, к справах архітектури при Раді Міністрів УРСР, а також представники Академії наук і Академії архітектури. На цю комісію покладалося завдання з виявлення, обліку, реєстрації та охорони таких пам'яток. До них відносили пам'ятки, пов'язані з Великою Вітчизняною війною, Жовтневою революцією та “соціалістичним рухом минулих часів”, археологічні, архітектурні, меморіальні об'єкти, могили видатних людей, пам'ятки художньої та історичної цінності, а також садово-паркового мистецтва. [2, с. 87–90.] У жовтні–грудні 1948 р. було затверджено постанову та відповідне положення “Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури”. Їх заборонялося зносити, змінювати місце розташування переробляти, а також забудовувати територію заповідників без спеціального дозволу [5, с. 7].

Більш потужною і розповсюдженою формою конструювання історичної пам'яті та поширення державної ідеології у СРСР та, відповідно, і УРСР було створення музеїв. У післявоєнний період розпочалася і розбудова музейної

мережі. Їх ідеологічне значення, роль у патріотичному вихованні завжди визнавалися радянської державою як беззаперечні. Уже на січень 1945 р. у республіці було відновлено роботу 94 музеїв, з них 16 республіканського значення та 78 – обласного. З цих музеїв 79 були історичного та історико-знавчого профілю [8, с. 133]. 1 квітня 1945 р. було прийнято постанову “Про відновлення роботи музеїв системи Управління у справах мистецтв у визволених областях УРСР” [13, с. 436].

У 1949 р. рішенням Ради Міністрів СРСР було створено Музей історії Полтавської битви. Слід зазначити, що вперше цей музей був відкритий у 1909 р., однак, у роки Громадянської війни його було знищено, основна частина експонатів розграбована. Урочисте відкриття новоствореного музею відбулося у вересні 1950 р. Для організації музею було передано експонати з інших музейних установ СРСР.

Напередодні проведення урочистих заходів до 300-річчя “возз’єднання”, пожвавилася робота з пошуку, обліку та вшанування пам’яток козацької доби. До роботи було залучено широкі кола громадськості. Було знайдено близько 80 нових пам’ятних місць, так чи інакше пов’язаних з історією козацтва. Однак, було взято на облік та встановлено меморіальні дошки лише на 12 пам’яток: у с. Пилява, на Княжій горі у м Львові, на лівому березі р Буг, де у 1651 р. військо І. Богуна розгорило польське військо; місцевість між сучасними селами Четвер тинівка та Тросянець Вінницької області, де відбулася битва під Батогом, с. Виграїв Черкаської області, м. Чигирин, де була гетьманська резиденція, м. Нікополь, де знаходилася Микитинська Січ, с. Боголюбівка – місце битви під Жовтими Водами, с. Нижня Хортиця, Золоті Ворота та Софійський собор у м. Києві, Ільїнська церква у с. Субботів [1, с. 64–76].

У другій половині 1950-х рр. намічається збільшення уваги до збереження історико-культурної спадщини та пожвавлення музейної роботи [7, с. 121]. Однак, після січня 1961 р., коли М.С. Хрущев на пленумі ЦК КПРС різко розкритикував витрати на створення музеїв [4, с. 600–603], заповідників, охорону пам’яток, та закликав до їх скорочення, музейна робота різко почала зменшуватися. У результаті, лише за один рік в УРСР 10 музеїв було переведено “на громадські засади”. [14, с. 8]. Проте, варто підкреслити, що активна громадська ініціатива сприяла збереженню музейної мережі та їх експонатів. Вже на кінець 1960-х рр. кількість музейних закладів була розширена до 132 [14, с. 9]. Однак, у цьому ж році, 1 квітня, було прийнято постанову ЦК КПРС “Про посилення контролю за виконання законодавства про культу”. Після цього козацькі церкви почали активно нищитися [11, с. 50].

Новий етап охорони козацьких пам’яток було покладено у вересні 1965 р., з прийняттям партійної, а потім і урядової постанови “Про увічнення пам’ятних місць, зв’язаних з історією запорізького козацтва”. Окрім того, що ця постанова безпосередньо поклала початок створенню на о. Хортиця Державного історико-культурного заповідника та тематично садово-декоративного парку історії запорізького козацтва, у ній також було зафіксовано перспективи подальшої роботи з охорони козацьких пам’яток. Одна з них мала бути встановлена і в с. Нижня Хортиця тодішнього Верхньохортицького району [1, с. 43–48].

Так, у постанові зазначалося, що до 1 квітня 1966 р. Міністерства культури, фінансів УРСР, Держбуд та Держплан Академія Наук, творчі спілки УРСР мали розробити на подати на розгляд Ради Міністрів УРСР пропозиції щодо спорудження в перспективі у різних місцях республіки пам’ятних знаків,

пов'язаних з історією запорізького козацтва. [1, с. 49]. У цьому ж році було створено музей-заповідник “Козацькі могили” на місці битви під Берестечком.

У квітні 1966 р. Міністерство культури УРСР підготувало перелік місць, пов'язаних з історією козацтва, на території яких можна було встановити пам'ятні знаки: загалом по всій території УРСР було нараховано 151 історико-культурних пам'яток. В залежності від виду, пам'ятки були розділені на 9 груп. На місці кожної пам'ятки, в залежності від її історико-культурної цінності та значення, встановлювалися певні пам'ятні знаки.

На місці 6 запорізьких Січей пропонувалося встановити гранітні обеліски висотою по 12 м.. На місці 4 традиційних козацьких рад – сучасне с. Малійка Київської області, район м. Богусав на р. Росаві, м. Канів та м. Корсунь–Шевченківський – пам'ятні камені висотою до 2 м. Зі знаковими написами. На 39 місцях, які визначалися як місця бойової слави запорізького козацтва, було запропоновано встановити гранітні обеліски висотою. В залежності від значимості події, від 8 (7 знаків) до 3 м. (20 знаків). На 28 місцях, пов'язаних з життям видатних діячів Запорізької Січі, встановити скульптури на постаментах. Загалом таким чином пропонувалося ушанувати пам'ять 19 козацьких діячів. На 7 місцях колишніх козацьких паланок встановити пам'ятні стели висотою до 2,5 м. На 10 місцях козацьких укріплень – пам'ятні камені висотою до 1,5 м.; те ж саме встановити і на 6 місцях козацьких переправ. На 35 місцях, де були розташовані козацькі поселення, пропонувалося встановити пам'ятні стели висотою до 2 м., а на 8 колишніх козацьких кладовищах та окремих могилах – камені до 2,5 м. На 14 пам'ятках архітектури, які, на думку міністерства культури, були пов'язані з історією запорізького козацтва, пропонували встановити меморіальні дошки.

Загальний кошторис цих заходів, за підрахунками Міністерства культури, склав 817, 1 тис. крб. Враховуючи таку доробартість та заплановану масштабність робіт, їх пропонувалося провести протягом 1967–1971 рр. При цьому, замовниками пам'ятних знаків мали виступати відповідні облвиконкоми, а саме виготовлення покладалося на Держбуд УРСР. Пам'ятні написи повинні були бути узгодженими з Міністерством культури УРСР [1, с. 44–76]. Однак, всі заплановані роботи так і не були виконані.

З ініціативи громадських діячів та за підтримки тодішнього заступника Голови Ради міністрів УРСР П.Т. Тронька 20–21 грудня 1966 р. Було створене Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. Першим головою було обрано професора К.К. Дубину, однак вже через декілька місяців УТОПІК очолив сам П.Т. Тронько. 12 червня 1967 р. Рада Міністрів УРСР постановою затвердила статут товариства. Згідно нього, метою діяльності УТОПІК було “всебічне сприяння” здійсненню заходів партії та уряду щодо охорони і збереженню культурної спадщини, та їх використанню у патріотичному вихованні. Хоча УТОПІК, як і будь-яка інша організація, що позиціонувала себе як “громадська” у той час, була фактично підконтрольна партійним і державним структурам, саме вона заграла одну з провідних ролей у збереженню пам'яток історії та культури, їх популяризації у 1970–1980х рр. У грудні 1969 р. П.Т. Тронько відкрив перший народний університет охорони і популяризації пам'яток історії та культури. Університети створювалися за обласним принципом, і мали різні назви. [12, с. 113-114] Восени 1969 р. П.Т. Тронько ініціював наукову експедицію УТОПІК до Чигиринського району Черкаської області, на території якого розташовувалися м. Чигирин – козацька столиця, с. Суботів – резиденція Б. Хмельницького, та Холодний Яр – місце, у якому

почалася Коліївщина, і, зокрема. Мотронинський монастир. Подавши розгорнуту історичну довідку про історико–культурне значення цих місць, учасники експедиції запропонували створити тут національний заповідник. У квітні 1971 р. Черкаські обком та облвиконком звернулися з цією пропозицією до ЦК КПУ. Створення заповідника черкаське керівництво пропонувало приурочити до 320-річчя “возз’єднання” України з Росією [1, с. 261–275. У березні 1972 р. міністр культури УРСР Єльченко Ю.Н. та голова інституту історії НАН України Скаба А.Д. зніціювали звернення до Ради міністрів УРСР з пропозицією створити в Мотронинському монастирі музею національно–визвольної війни українського народу. Протягом 1970–х рр. керівництво Черкаської області неодноразово зверталося до ЦК КПУ та Ради Міністрів з проханнями надати підтримку у впорядкуванні цієї території.

З одного боку, в існуючій на той час системі державного управління УРСР, з його складною системою планування та фінансування, за такий відносно короткий термін заплановані роботи навряд чи могли бути виконаними. Проте, що найголовніше, у 1972 р. змінилося партійне керівництво УРСР: на зміну відвертому прихильнику націоналізації внутрішньої політики Шелесту П. прийшов центральний заступник секретаря ЦК УРСР з ідеології Скабу, дії якого значною мірою уможливили прийняття постанови про увічнення пам’ятних місць, змінив Маланчук В., який і розпочав активну боротьбу з “шовінізмом”.

У жовтні 1972 р. на засіданні Політбюро ЦК КПУ було розглянуто питання про діяльність УТОПК, у результаті чого організації було закинута, що у її діяльності “мають місце факти захоплення старовиною, її ідеалізації, некритичного ставлення до архаїчних форм у звичаї і побуті”. Також зазначалося, що до роботи у товаристві залучалися люди з “нечиткими ідейними поглядами”. У результаті, від роботи у товаристві були усунуті такі відомі дослідники козацького періоду історії України як О. М. Апанович, О. С. Компан, М. Ю. Брайчевський.

У вересні 1973 р. було прийнято постанову ЦК КПУ “Про хід виконання постанов ЦК Компартії України від 31 серпня 1965 р. та Ради Міністрів України від 18 вересня 1965 р. “Про увічнення пам’ятних місць, зв’язаних з історією запорізького козацтва”, після якої почалося вже офіційне згортання робіт з розбудови музею історії козацтва на о. Хортиця. Однак, крім цього, зазначена постанова справила і негативний вплив на пам’якоохоронну роботу на території історико–культурного заповідника [1, с. 551–553]. Місцева державна та партійна влада, розуміючи, що так чи інакше, але ідея музею нерозривно пов’язана з ідеєю самого заповідника, абсолютно не сприяла організації роботи з охорони пам’яток історії, культури, археології на о. Хортиця. Раз у раз приймалися відповідні постанови, “спрямована” на покращення пам’ятоохоронного режиму, однак, ніяких санкцій проти його порушників не вживалося.

У липні 1978 р. Верховна Рада УРСР прийняла Закон “Про охорону та використання пам’яток історії та культури”. Відповідний закон було прийнято і Верховною Радою УРСР. Згідно цього закону, до пам’яток історії та культури відносилися всі об’єкти рукотворного та природного походження, які свідчили про історичний розвиток народу. Всі ці об’єкти поділялися на 5 видів: археології, містобудування і архітектури, мистецтва, документальні пам’ятки. Для надання статусу пам’ятки не мало значення, чи зберігся об’єкт в первісному стані, чи був частково зруйнований. У разі необхідності, для встановлення автентичності та доведення цінності пам’ятки, могла проводитися спеціальна

експертиза. Державний контроль за охороною та використанням пам'яток здійснювали місцеві ради, на території яких вони знаходилися [5, с. 9].

З метою покращення охорони будь-якої пам'ятки навколо неї створювалася спеціальна так звана охоронна зона – тобто обмежена територія з обмеженим режимом використання. Крім цього, могли створюватися також зони обмеженої забудови (для пам'яток архітектури), та зони охоронюваного природного ландшафту. Останні створювалися в місцях, де простежувався відчутний взаємовплив історії створення пам'ятки та особливостей природного оточення [5, с. 29]. Саме такий випадок і можна було спостерігати, зокрема, на території Холодного Яру та на острові Хортиці.

Межі охоронних зон встановлювали виконкоми рад, на території яких вони знаходилися. Будь-яка господарська діяльність у цій зоні заборонялася без надання дозволів відповідними органами з охорони пам'яток. Всі пам'ятки мали отримувати спеціальні охоронні знаки (дошки, меморіальні дошки, певні установлені знаки тощо). Однак, у тому випадку, коли такий знак з якихось причин не був встановлений, у разі руйнування або навіть знищення пам'ятки кримінальна відповідальність не наступає, оскільки фактично не було підстав порушувати кримінальну справу.

Особливий охоронний режим передбачався для історико-культурних заповідників. Так, територія, на якій вони розміщувалися, вилучалася з-під будь-якого господарського використання і передавалася у користування заповідникам [5, с. 28].

За умисне знищення пам'яток історії та культури, згідно Кримінального кодексу УРСР, передбачалося покарання до трьох років позбавлення волі. У лютому 1977 р. було запроваджено адміністративну відповідальність за порушення правил охорони та користування пам'яток історії і культури. При цьому, службові особи, що порушували охоронний режим, могли бути оштрафованими на 100 крб. – вдвічі більше, ніж звичайні громадяни. Паралельно з цим застосовувалися такі адміністративні санкції, як попередження, догана, сувора догана, звільнення з роботи. Існувала і майнова відповідальність. Особи, установи та організації, які пошкодили пам'ятку, були зобов'язані власним коштом реставрувати її. У тому випадку, якщо пам'ятка була знищена – компенсувати її вартість. Якщо користувачі недотримувалися умов, встановлених у охоронно-орендних документах, і пам'ятці загрожувало руйнування, то вона мала бути негайно вилучена у користувачів [5, с. 31–35].

Протягом 1978 р. Рада Міністрів УРСР провела паспортизацію пам'яток за єдиною уніфікованою формою обліку [6, с. 217], затвердженою міністерством культури СРСР у березні 1972 р. Це була уже третя спроба паспортизації. Однак, вона, як і попередні, проведені відповідно у 1946–1948 рр. та 1963–1964 рр., була проведена поспішно та недосконало. Зокрема, було взято на облік масові паркові скульптури, ановані дошки на вулицях тощо.

Щодо музейної роботи, то вона розвивалася значно активніше. На середину 1970 х рр. в УРСР нараховувалося близько 159 державних та 15тис. музеїв на громадських засадах [5, с. 21]. З початку 1980-х рр. кількість музеїв починає стрімко збільшуватися, і на кінець 1980-х рр. сягає 391 закладу. Однак, історико-краєзнавчих було 114, власне краєзнавчих – 70; всі інші представляли собою літературно-меморіальні комплекси [14, с. 9]. У травні 1977 р. у м. Кам'янець-Подільському було створено Державний історико-архітектурний заповідник. У березні 1981 р. територія Полтавської битви отримала статус Державного-історико-культурного заповідника [11, с. с.61].

У січні 1983 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову “Про заходи по дальшому поліпшенню охорони, використання та реставрація пам’яток історії та культури”. Воно передбачало зміцнення реставраційних організацій, та виділення додаткових коштів на реставрування пам’яток, що перебувають у орендно-господарському користуванні. Однак, необхідно підкреслити, що всі зазначені постанови за своїм змістом фактично дублювали одна одну, не розширюючи прав місцевих рад та спеціальних органів щодо охорони пам’яток [5, с. 30].

У липні 1986 р. міністерство культури СРСР запровадило “Інструкцію про порядок обліку, забезпечення схоронності, утримання, використання і реставрацію нерухомих пам’яток історії та культури” [5, с. 30].

Протягом другої половини 1960–1980-х рр. основна увага приділялася не старовинним пам’яткам, а встановленню нових обелісків на місцях бойової слави, а також пам’ятних дощок та знаків на честь радянських діячів. І у першому, і у другому випадку увіковічення пам’яті було ідеологічно обґрунтовано. Однак, кількість обелісків, за оцінками деяких радянських пам’ятокознавців, була штучно значно побільшена за рахунок масових перезахоронень: обеліск встановлювався і на старому, і на новому місці поховання. [6, с. 219]. Проте, якщо обеліски на честь радянських воїнів сприяли збереженню народної пам’яті про війну, виконували, крім ідеологічної, і значну виховну функцію, то останні зазвичай не мали ніякої культурної та історичної цінності. Більш того, вони виготовлялися з дешевих матеріалів, на низькому художньому рівні, однак, все одно бралися на облік як пам’ятка історії та культури. Це дозволяло згодом замінювати їх на значну дорожчі. [6, с. 217].

Не дивлячись на поступове скорочення фінансування УТОПІК, партійний контроль, необхідність повсякчасної роботи з увіковічення пам’яток тоталітарного режиму [12, с. 119], з другої половини 1980–х рр., поживалася робота організації з пошуку та охорони пам’яток саме козацької доби. Так, у рамках розпочатої у 1988 р. акції “Забуті могили” було віднайдено могили козацьких часів. 7 березня 1989 р. з’явилася постанова Ради Міністрів УРСР “Про оголошення комплексу пам’яток історії, культури та природи міста Чигирина, с. Суботова і урочища Холодний Яр у Черкаській області Державним історико-культурним заповідником” [3]. У 1989 р. було організовано експедицію “Запорізька Січ: зруйноване та уціліле”, а у 1990 р. було організовано постійно діючу експедицію “Часи козацькі”. [9, с. 137].

Таким чином, можна констатувати, що в УРСР існувала досить широка законодавча база щодо охорони пам’яток історії та культури, відкривалися музеї та заповідники, та навіть створювалися громадські організації, метою діяльності яких було саме збереження культурної спадщини. Однак, охорона пам’яток козацької доби у різних її формах цілком залежала від ідеологічних чинників. З одного боку, радянська держава демонструвала зацікавленість у охороні та популяризації залишків козацького минулого. Про це свідчить і створення приблизного реєстру пам’ятних місць козацької епохи у 1966 р., і створення заповідників, пов’язаних з козацьким минулим. Проте, з іншого боку, ця охорона часто була недосконалою та поверховою. За підрахунками О. Апанович, на кінець 1980-х рр. охорони потребувало ще близько 140 різнорідних козацьких пам’яток.

Джерела та література

1. Збережемо твою славу. Громадський рух за увічнення історії українського козацтва в другій половині 50–80 х рр. XX ст.: Збірник матеріалів / Упорядник: О.О. Бажан, та ін. – К.: Рідний край, 1997. – 474 с.
2. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду. Збірник документів. Том II (червень 1941–1960 рр). – К., “Держполітвидав”, 1961 – 664 с.
3. Постанова Уряду УРСР “Про оголошення комплексу пам’яток історії, культури та природи м. Чигирин, с. Суботова і урочища Холодний Яр у Черкаській області державним історико–культурним заповідником // Зібрання постанов. – 1989. – № 5. – С. 27–28.
4. Хрущев Н.С. Воспитывать людей в духе коммунистической сознательности / Н.С. Хрущев // Пленум центрального комитета Коммунистической партии Советского Союза. 10–18 января 1961 года: Стенографический отчет. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1961 – С. 599–603
5. Акуленко В.І. Анджилевський В.С. Правова охорона пам’яток історії та культури в УРСР / В.І. Акуленко, В.С. Анджилевський – К. : “Знання”, 1984 – 48 с.
6. Акуленко В.І. Охорона пам’яток культури в Україні (1917–1990): [Монографія] / В.І. Акуленко – К., Вищ. шк., 1991. – 274 с.
7. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980–і рр.) // В.К. Баран, В.М. Даниленко – К., Видавничий дім “Альтернативи”, 1999 – 304 с.
8. Бойко О.Г. Державна політика в музейній справі України у післявоєнні роки / О.Г. Бойко // Гілея : науковий вісник. – 2010. – № 34. – С. 34–44.
9. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. Проблеми дослідження і збереженні пам’яток історії та культури в Україні / В.О. Горбик, Г.Г. Денисенко // УІЖ. – 2004. – № 2. – С. 132–142
11. Демиденко Р. О. Увічнення та збереження історії козацтва в пам’ятках культури України (1945–2005 рр): дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.01 / О.О. Демиденко. – Київ, 2006. – 391 с.
12. Заремба С. Нариси з історії українського пам’яткознавства / С. Заремба – К.: ТОВ “Видавництво Аратта”, 2007. – 264 с.
13. Історія Української РСР. Том 7. – К., Наукова думка, 1977. – 535 .
14. Крук О.І. Розвиток музейної справи в Україні (кінець 1950–х – 1980–ті рр.) : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “історія України” – Харків, 2000. – 18 с.
15. Шейтенко С. Урбаністичні простори, пам’ятки, ідеетичності, або як пам’ятам архітектура / С. Шейтенко // Ідентичність і пам’ять у пострадянській Україні : Монографія / Відп. ред. Мирослав Попович – К. : Дух і літера, 2009. – 496 С.

Світлана Трофимова (*Запоріжжя, Україна*). **Охорона пам’яток козацтва в УРСР.**

У статті розглядається законодавча база щодо пам’яткоохоронної роботи в УРСР, розвиток музейної мережі принагідно до збереження пам’яток козацької доби. Продемонстровано залежність цієї роботи від ідеологічної ситуації у республіці. Розкрито основні передумови створення державних історико–культурних заповідників, пов’язаних з історією козацтва. Показано, що попри вагомому законодавчу базу, охорона пам’яток козацтва в УРСР залишалася недосконалою.

Ключові слова: пам’яткоохоронна робота, історичні пам’ятки, козацтво, музей, пам’ятна дошка, історико–культурний заповідник

Светлана Трофимова (*Запорожье, Украина*). **Охрана достопримечательностей казачества в УССР.**

В статье рассматривается законодательная база относительно работы по охране памятников в УССР, развитие музейной сети относительно сохранения памятников козацкого периода. .Продемонстрирована зависимость этой работы от идеологической ситуации в республике. Раскрыты основные предпосылки создания государственных историко–культурных заповедников, связанных с историей казачества. Показано, что невзирая на весомую законодательную базу, охрана достопримечательностей казачества в УССР оставалась несовершенной.

Ключевые слова: работа по охране памятников, исторические памятники, казачество, музей, памятная доска, историко-культурный заповідник.

Svetlana Trofimova (*Zaporozhia, Ukraine*). **A guard of sights of the cossacks is in Uk SSR.**

In the article a legislative base is examined in relation to work on the guard of monuments to Uk SSR development of museum set³ in relation to the maintainance of monuments of kozackogo period. .Prodemonstririvana dependence of this work on an ideological situation in a republic. Basic pre-conditions of creation of state istoriko-kul'turnykh preserves, related to history of the cossacks are exposed. It is rotined that without regard to a ponderable legislative base, the guard of sights of the cossacks in Uk SSR remained imperfect.

Key words: robot on the guard of monuments, historical pam'yainiki, the cossacks, museum, memorable board, istoriko-kul'turnyy zapovdnik